

NO. IV / 1999-2000

ISSN 1301-2746

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLIĞI
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim-Danışma Kurulu / Advisory Board

Fahri İŞİK
Akdeniz Üniversitesi / Mediterranean University

Sencer ŞAHİN
Akdeniz Üniversitesi / Mediterranean University

Havva İŞKAN
Akdeniz Üniversitesi / Mediterranean University

Oğuz TEKİN
İstanbul Üniversitesi / İstanbul University

Burhan VARKIVANÇ
Akdeniz Üniversitesi / Mediterranean University

Yayın Yönetim / Editorial Board

Kayhan DÖRTLÜK
Üftade MUŞKARA

Çeviriler / Translations

Doğan TÜRKER
T.M.P DUGGAN

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No.25
Kaleiçi 07100 ANTALYA-TÜRKİYE
Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13
AKMED@akmed.org.tr

Yapım / Production

Zero Prodüksiyon Ltd.

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Gülsün Umurtak “Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar’da Burdur – Antalya Bölgesi Mübürçülüğü Üzerine Bazı Gözlemler”	1
Burak Takmer “Modern Bilimde Hint-Avrupa Atavatanı Sorunu ve Hitito-Luviler”	21
Recai Tekoğlu “Pamphylia Halkları ve Dilleri”	49
Mustafa Şahin “Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi’nden Bir Grup Mangal Tutacı”	61
N. Çevik “Tarih ve Arkeolojisiyle Melas Vadisi”	91
Ferhan Büyükyörük – Cihan Tibet “1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları”	115
D. French “Incriptions of Southern Lycia”	173
Taner Korkut “Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit”	181
R.L. Vann – R.L. Hohlfelder – K. Shedrick “The East Baths at Aperlae”	195
R.L. Hohlfelder – R.L. Vann “A Church Beneath The Sea at Aperlae, Lycia”	207
S. Yıldız Ötüken – Sema Alpaslan – Meryem Acara “Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kuzey Ek Yapısının Yeni Bir Değerlendirmesi”	221
Ayşe Aydın “Kilikia’daki Ayaklı Kiliselere Bir Örnek: Hasanaliler Kilisesi”	243
Sema Bilici “Anadolu’dan Ege Tipinde Sualtı Buluntusu Bir Grup Bizans Seramiği”	259

T.M.P. Duggan	
<i>"Naturalistic Painting and Drawing from Life in 13th Century Rum Seljuk Anatolia"</i>	281
Kenan Bilici	
<i>"Alanya'nın Fetbi Meselesi: Bir Tesbit"</i>	287
Tuncer Baykara	
<i>"Osmanlı Devrinde Antalya Belgeleri I, XVIII. Yüzyıl"</i>	293
Leyla Yılmaz	
<i>"Antalya-Tekeli Mehmet Paşa Camii ve Tariblendirilmesi"</i>	301
Serap Ünal	
<i>"Binlerce Yıllık Çömlekçilik Geleneğinde Sagalassos-Çanaklı Açılımı"</i>	317

Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar'da Burdur - Antalya Bölgesi Mühürçülüğü Üzerine Bazı Gözlemler

Gülsün UMURTAĞ*

Burdur-Antalya Bölgesi'nde 1957-60 yıllarında Hacılar¹ yerleşmesinin kazılması ile başlayan bir süreç, 22 yıl öncesinden günümüze, Kuruçay², Höyücek³ ve Bademağacı⁴ kazıları ile devam etmektedir (Res. 1). Bu çalışmanın konusunu oluşturan damga mühürler kronolojik sırayla, Bademağacı Erken Neolitik Çağ 3 ve 1 tabakaları (ENÇ 3, ENÇ 1), Höyücek Tapınak Dönemi (TD), Kutsal Alanlar Dönemi (KAD)⁵ ve Hacılar'ın Erken Kalkolitik Çağ'a tarihlenen IIB yerleşmelerinden gelmektedir (Res. 6 - Kronoloji Tablosu). Ayrıca Burdur Bölgesi çıkışlı olan iki mühür de burada ele alınacaktır. James Mellaart tarafından sözde mühür (*pseudo seal*) olarak adlandırılan ve işlevi tam olarak anlaşılamayan parçalar bu çalışmanın kapsamına alınmamış; Kuruçay'da ise mühür ele geçmemiştir.

Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar'da süreklilik gösterdiği anlaşılan Burdur-Antalya Bölgesi mühürçülüğü, iki tip halinde karşımıza çıkmakta, bunların da kendi aralarında bazı farkları olduğu görülmektedir (Res. 2-Tip Çizelgesi):

Tip 1 Baskı yüzeyi dairesel mühürler

Tip 1a: Konik gövdeli, tutamaksız

Tip 1b: Disk biçimli, geçme tutamaklı

Tip 1c: Disk biçimli, tutamağı ip delikli

Tip 1d: Disk biçimli, konik tutamaklı

* Doç.Dr. Gülsün Umurtak, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı-İstanbul.

¹ J. Mellaart, Excavations at Hacılar (1970).

² R. Duru, Kuruçay Höyük I. 1978-1988 Kazılarının Sonuçları. Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri / Results of the Excavations 1978-1988. The Neolithic and Early Chalcolithic Periods (1994); ay., Kuruçay Höyük II. 1978-1988 Kazılarının Sonuçları. Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri / Results of the Excavations 1978-1988. The Late Chalcolithic and Early Bronze Settlements (1996).

³ R. Duru, "Höyücek Kazıları-1989", Belleten LVI, 1992, 551-566; ay., "Höyücek Kazıları 1990", Belleten LVIII, 1994, 725-750; ay., "Höyücek Kazıları-1991/1992", Belleten LIX, 1995, 447-490.

⁴ R. Duru, "Bademağacı Höyüğü (Kızılkaya) Kazıları. 1993 Yılı Çalışma Raporu", Belleten LX, 1996, 783-800; ay., "Bademağacı Kazıları. 1994 Yılı Çalışma Raporu", Belleten LXI, 1997, 150-159; ay., "Bademağacı Kazıları. 1995 ve 1996 Yılları Çalışma Raporu", Belleten LXII, 1998, 709-730; ay., "Bademağacı Kazıları. 1997 ve 1998 Yılları Çalışma Raporu", Belleten (baskıda); ay., "Bademağacı Kazıları. 1999 Yılı Çalışma Raporu", Belleten (baskıda).

⁵ Bademağacı mühürlerini yayınlamam için izin veren Sayın Prof. Dr. Refik Duru'ya teşekkürlerimi sunarım. Höyücek kazılarının final raporunda Çömlekçilik ve Küçük Buluntular bölümleri tarafımızdan yayına hazırlanmıştır.

Tip 2 Baskı yüzeyi dikdörtgenimsi mühürler

Tip 2a: Büyük boy, tutamağı ip delikli *pintadera*⁶

Tip 2b: Küçük boy, tutamağı ip delikli

Tip 2c: Baskı yüzeyi bombeli, küçük boy, tutamağı ip delikli

Neolitik Çağ Mühürleri

Burdur-Antalya Bölgesi'nin en erken mühürcülük örnekleri Bademağacı ENÇ 3, ENÇ 1; Höyücek TD ve KAD yerleşmelerinden gelmektedir.

Tip 1a-Konik gövdeli, tutamaksız: Sadece Bademağacı'nda örnek veren bu gruptaki mühürlerin, konik olan gövdelerinin üst kısmından tutularak kullanıldığı düşünülebilir. ENÇ 3 yerleşmesine ait olan en erkene tarihlenen parçanın baskı yüzeyinde tek merkezli, içiçe üç daireden oluşan bir desen vardır (Res. 3.1;5.1). ENÇ 1'den gelen diğer mühürün baskı yüzeyinde, küçük dairesel oyukçuklardan oluşan 8 taç yapraklı şematik bir rozet deseni görülmektedir (Res. 3.2).

Tip 1b-Disk biçimli, geçme tutamaklı: Burada ele alınan üçüncü parça Höyücek TD'ye aittir. Disk biçimli mühürün üst kısmında haç şeklinde ve birbirinden farklı derinlikteki iki oyuk, buraya kemik ya da ahşap bir tutamağın takılı olabileceğini düşündürmektedir. Aynı mühürün baskı yüzeyinde, birbirine paralel sayılabilecek, 10 tane eğik çizgi, ortalarından geçen dik bir çizgi ile kesilmişlerdir (Res. 3.3;5.2).

Tip 2a-Büyük boy, tutamağı ip delikli pintadera: Bademağacı ENÇ 3 yerleşmesinde ele geçen parçalardan birinin tutamağı hafifçe belirtilmiştir ve enine deliklidir. Baskı yüzeyinde son derece özenle yapılmış desen, mühürün uzun ekseninde eşit aralıklı üç tane içiçe daire, ortadakini içine alan baklava motifi ve dört köşeye doğru yerleştirilmiş, içiçe, birbirine paralel, kavisli çizgi gruplarından oluşmaktadır (Res. 3.4;5.3).

İkinci parçanın tutamağı da enine ip deliklidir. Kenarları çok aşınmış ve bozulmuş durumdaki baskı yüzeyi, birbirini dik kesen iki çizgiyle dört eşit parçaya bölünmüştür. Alanlardan bir tanesinde merkeze yakın konumda içiçe daire motifi çizgiye dönüşerek ve üçgenler oluşturarak devam etmektedir. Diğer üç alanda, dıştan merkeze uzanan çizgilerin bazıları burada kesişmekte, şevron şeklini almaktadır (Res. 3.5;5.4).

Tip 2b-Küçük boy, tutamağı ip delikli: Bademağacı'nın ENÇ 1 dönemine ait, enine ip delikli, kaba bir tutamağı olan mühürün baskı yüzeyinde, eğmeçlerle genişleyen, daralan, birbirini kesen oluklardan oluşan bir desen vardır (Res. 3.6;5.5).

Höyücek TD örneklerinden kırık ve noksan durumdaki bir parçayı sağlam örneklerle göre tamamlamak mümkündür. Bu mühürün baskı yüzeyindeki desen, parçanın kısa kenarı boyunca sıralanmış, birbirine paralel kırılan çizgilerden ibarettir (Res. 3.7). Aynı tabakaya ait mühürlerden ikisi birbirine çok benzemektedir. Bunların tutamakları uzunlamasına ip deliklidir, her ikisinin baskı yüzeyi içiçe kırık çizgiler ve şevronlardan oluşan desenlerle ölçülü bir şekilde doldurulmuştur (Res. 3.8,9).

⁶ Pintadera'nın -baskı kalıbı- insan tenine ya da dokuma üzerine boya ile desen basmaya yaradığı tahmin edilmektedir bk. W. Bray-D. Trump, Dictionary of Archaeology (1982) 190. Biz, bu grupta ele aldığımız iki mühürün diğerlerinden farklı bir işlevi olabileceğini düşünüyoruz.

Tip 2c-Baskı yüzeyi bombeli, küçük boy, tutamağı ip delikli: Bu damga mühürün tutamağı enine deliklidir ve taban kesimi ortada hafif bombelidir. Baskı yüzeyinde, birbirini dik kesen, tek merkezde kesişen ve zikzak yapan çizgilerden oluşan karmaşık bir desen görülmektedir (Res. 3.10).

Katalog

- 1) Tip 1a (Res. 3.1;5.1) Antalya Müzesi Env. no 1.28.95
Bademağacı ENÇ 3
Pişmiş toprak, grimsi bej renkli, yük. 2.7 cm. çap. 2.9 cm.
- 2) Tip 1a (Res. 3.2) Antalya Müzesi Env. no 59.28.95
Bademağacı ENÇ 1
Pişmiş toprak, devetüyü renkli, yük. 2.0 cm. çap 2.3 cm.
- 3) Tip 1b (Res. 3.3;5.2) Burdur Müzesi Env. no P. 66. 170. 92
Höyücek TD
Taş, gri renkli, yük. 2.0 cm. gen. 5.0 - 5.4 cm.
- 4) Tip 2a (Res. 3.4;5.3) Antalya Müzesi Env. no 8.43.99
Bademağacı ENÇ 3
Pişmiş toprak, portakal renkli, yük. 2.7 cm. uz. 7.8 cm. gen. 4.4 cm.
- 5) Tip 2a (Res. 3.5;5.4) Antalya Müzesi Env. no 5.22.97.
Bademağacı ENÇ 3
Pişmiş toprak, açık kahverengi, yük. 3.0 cm. uz. 7.0 cm. gen. 4.0 cm.
- 6) Tip 2b (Res. 3.6;5.5) Antalya Müzesi Env. no 1.47.94
Bademağacı ENÇ 1
Pişmiş toprak, grimsi kahverengi, yük. 2.0 cm. uz. 4.4 cm. gen. 2.0 cm.
- 7) Tip 2b (Res. 3.7) Burdur Müzesi Env. no P.31.42.89
Höyücek KAD
Pişmiş toprak, kırmızı renkli, uz. 2.6 cm. gen. 2.4 cm.
- 8) Tip 2b (Res. 3.8) Burdur Müzesi Env. no P.36.42.89
Höyücek KAD
Taş, bej renkli, yük. 2.8 cm. uz. 3.6 cm. gen. 2.0 cm.
- 9) Tip 2b (Res. 3.9) Burdur Müzesi Env. no P.39.42.89
Höyücek KAD
Taş, bej renkli, yük. 3 cm. uz. 6.7 cm. gen. 3.1 cm.
- 10) Tip 2c (Res. 3.10) Burdur Müzesi Env. no P.45.42.89
Höyücek KAD
Pişmiş toprak, koyu gri renkli, yük. 2.4 cm. uz. 4.5 cm. gen. 1.8 cm.

Erken Kalkolitik Çağ Mühürleri

Burada tanıtılan EKÇ mühürlerinin tamamı Hacılar IIB yerleşmesinden gelmektedir.

Tip 1c-Disk biçimli, tutamağı ip delikli: İrice tutamaklı, baskı yüzeyinde, dıştan merkeze doğru uzanan birbirine paralel çizgi demetleri görülen mühürün⁷ daha eski bir keramik parçasından şekillendirildiği J. Mellaart tarafından bildirilmektedir⁸ (Res. 4.1).

Tip 2b-Küçük boy, tutamağı ip delikli: Bu gruptaki mühürlerden bir tanesinin tutamağı enine (Res. 4.2), diğerleri uzunlamasına (Res. 4.3-5) delikli; baskı tabanı ise kalın (Res. 4.2,3) ya da kenarlara doğru incelmış (Res. 4.4,5) durumdadır. Burada tanıtılan mühürlerin baskı yüzeyinde içiçe girmiş çizgilerin oluşturduğu labirent şeklinde motifler bu alanı tamamen doldurmaktadır⁹.

Katalog

1) Tip 1c (Res. 4.1)¹⁰

Hacılar IIB

Pişmiş toprak, grimsi bej renkli, gen. 2.5-2.8 cm.

J. Mellaart, Excavations at Hacılar (1970) Res. 187.7

2) Tip 2b (Res. 4.2)

Hacılar IIB

Pişmiş toprak, grimsi siyah renkli, yük. 1.2 cm. gen. 1.8 cm. uz. 4.0 cm.

Mellaart, age. Res. 187.2

3) Tip 2b (Res. 4.3)

Hacılar IIB

Pişmiş toprak, kahverenkli, mev.yük. 1.4 cm. gen. 2.2 cm. uz. 4.6 cm.

Mellaart, age. Res. 187.4

4) Tip 2b (Res. 4.4)

Hacılar IIB

Pişmiş toprak, kahverenkli, mev.yük. 1.2 cm. gen. 2.0 cm. uz. 4.8 cm.

Mellaart, age. Res. 187.3

5) Tip 2b (Res. 4.5)

Hacılar II (olası)

Pişmiş toprak, açık sarı, yük. 1.5cm. gen. 1.8 cm. uz. 4.2 cm.

Mellaart, age. Res. 187.1

⁷ J. Mellaart bu mühürün kesit çizimini vermemiştir.

⁸ Mellaart, age. 164 Şek. 187.7.

⁹ Mellaart, age. Şek. 187.1-4.

¹⁰ Hacılar mühürlerinin katalog bilgileri yayınlarda J. Mellaart tarafından verilenlerle sınırlıdır, ölçüler de çizimlerden elde edilmiştir.

Burdur Bölgesi Çıkışlı Mühürler

Bu kısımda, J. Mellaart tarafından Hacılar kökenli oldukları söylenen ve günümüzde özel koleksiyonlarda saklanan iki mühür tanıtılacaktır.

Tip 1d-Disk biçimli, konik tutamaklı: Bu mühürün tutamağı konik, taban kısmı disk biçimlidir. Baskı yüzeyinin bir kısmı kırıktır, burada 8 taç yapraklı bir rozet betimi görülmektedir (Res. 4.6)¹¹. Bu mühürün bölgedeki kazı yapılmış yerleşmelerde ele geçen bir benzeri şimdilik bulunmamaktadır. Şekli ve yüzeyindeki desen bakımından, eldeki örneklerden epey farklı olan bu parçanın EKÇ'den daha geç bir döneme ait olabileceği de düşünülmelidir.

Tip 2b-Küçük boy, tutamağı ip delikli: Buradaki tek parçanın tutamağı enine delikli, taban kısmı kalındır. Baskı yüzeyinde zikzak ve kesişen çizgilerden oluşan bir desen vardır (Res. 4.7)¹². Bu mühürün, Bademağacı (Res. 3.6), Höyücek (Res. 3.7-9) ve Hacılar'daki (Res. 4.2-5) benzerlerine bakılarak, ENÇ ile EKÇ arasında bir döneme tarihlenebileceğini söylemek mümkündür. Bu tür mühürlerin yaklaşık ikibin yıl içerisinde fazla değişmeden yaşamış olmaları, daha isabetli tahmin yapılmasını da zorlaştırmaktadır.

Katalog

1) Tip 1d (Res. 4.6)

Burdur Bölgesi

Pişmiş toprak, grimsi bej renkli, yük. 3.4 cm. çap. 3.2 cm.

Mellaart, age. Res. 187.6

2) Tip 2b (Res. 4.7)

Burdur Bölgesi

Pişmiş toprak, kahverenkli, yük. 2.2 cm. gen. 3.0 uz. 5.4 cm.

Mellaart, age. Res. 187.5

Gözlemler ve Değerlendirmeler

Malzeme, Teknik ve Biçimler

Burdur-Antalya Bölgesi'nde Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ mühürleri taş ve kilden yapılmışlardır. Mühürcülükte, görece kolay bulunabilen, kazımaya uygun, fazla sert olmayan değersiz taşların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bir tutamak kısmı ile baskı tabanından oluşan mühürün önce kabaca biçimlendirildiği, sonraki aşamada daha özenli bir çalışma ile rötuşlanıp kazıma işleminin yapıldığı tahmin edilebilir. Desenlerin baskı yüzeyine bütün örneklerde çok ölçülü yerleştirilmiş olması, kazıma işleminin, mühürün tutamak ve gövdesinin şekillendirilmesinden sonra gerçekleştirildiğini gösterebilir. Bir mühürün ilk biçimlendirilmesinde, koparmaya, şekillendirmeye ve törpülemeye uygun

¹¹ Mellaart, age. Şek. 187.6.

¹² Mellaart, age. 187.5.

aletlere gereksinilmiş olmalıdır. Baskı yüzeyinin kazınmasında ise bu çağlarda, herhalde ince uç ya da kalemler kullanılıyordu. Mühürücü gereçlerinin kemik, boynuz, çakmaktaşı ya da obsidyenden yapılmış olduğu¹³, taş olanların ahşap veya kemik bir sapa geçirilerek kullanılması olasıdır. İnce uçlarla yapılan kazıma işleminden sonra kesit ve kenarların görece yumuşak bir madde ile törpülenip düzeltildiği, ardından mühür yüzeyinin parlatıldığı düşünülmelidir. Mühürlerin pekçoğunun tutamaklarında görülen yatay delikler olasıdır ki, bunların bir ipe geçirilerek örneğin sahibinin boynuna ya da başka bir yere asılmasına yarıyordu. Sözkonusu delikler, kolye taneleri ve boncuklara uygulanan bir yöntemle açılmış olabilir¹⁴.

Kilden mühür yapımının görece daha kolay olduğu akla gelmektedir. Mühüre şekil verildikten sonra, baskı yüzeyi ucu fazla sivri olmayan bir gereçle kazınmış, mühür daha sonra fırınlanmış olmalıdır. Şekillendirme ve düzeltme işlemlerinin, kemik uçlar ve kaburga kemiğinden yapılmış sıyırma gereçleri¹⁵ kullanılarak rahatça yapılabileceğini biz de birkaç kez deneyerek saptadık. İncelenen malzeme arasında bulunan kil mühürlerin hemen tamamının iyi pişirilmiş olduğu söylenebilir.

Taş yontuculuğu, figürin ya da boncuk yapımcılığında olduğu gibi, bu erken çağlarda bile mühür kazıma işinin ustalara bırakıldığı düşünülmelidir. Daha geç dönemlerde Anadolu ve Mezopotamya'daki mühürücü atölyeleri ve ustaları hakkında çok fazla bilgi edinilememekle birlikte, ticaretin gelişmesi ve yazılı belgelerin yaygınlaşması ile birlikte bu sanat kolunun öneminin de arttığı anlaşılmaktadır¹⁶. İlgilendiğimiz dönemlerde, iyi kazınmış bir mühürün hiç kuşku yok ki, edinilmek istenen, değerli ve özel bir eşya olduğu (Res. 3.4;5.3) akla gelmektedir.

Mühürlerin örneğin tahta gibi bazı dayanıksız maddelerden de yapıldığı düşünülebilir¹⁷. Kuruçay'da ve Hacılar'ın Neolitik yerleşmelerinde olduğu gibi pekçok merkezde mühür bulunamamasının nedeni bu olabilir.

Mühürlerin Kullanım Alanı

Yazı öncesi dönemlerde mühürlerin kullanım alanı konusunda kapsamlı ve doğru bilgiler edinilememiştir. Pekçok bilim adamının bu konudaki görüşleri sadece kuramsal olmaktan öteye gidememektedir, çünkü önerileri destekleyecek somut arkeolojik kanıtlar yeterli değildir. Günümüzden 42 yıl kadar önce H.Th. Bossert, mühür sahibi olan ama yazıyı bilmeyen hiçbir kültür düşünülemediğini vurguluyordu¹⁸. James Mellaart, ilkel

¹³ Höyücek'in, Yontmataş topluluğunu yayına hazırlayan meslekdaşım Prof.Dr. Nur Balkan-Atlı, incelediği malzeme arasında kalem bulunmadığını, çoğunluğunun uçları kırık durumda bulunan dilgilerden bazılarının mühür kazıma işinde kullanılmış olabileceğini bildirdi. Bademağacı'nın ENÇ Yontmataş buluntuları arasında çakmaktaşıdan yapılmış, mühür kazımaya uygun uçlar bulunmaktadır.

¹⁴ D. Collon, *Near Eastern Seals* (1990) 39.

¹⁵ G. Umurtak, "Kemik ve Boynuz Eserler", bk. : R. Duru, *Kuruçay Höyük I. 1978-1988 Kazılarının Sonuçları. Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri / Results of the Excavations 1978-1988. The Neolithic and Early Chalcolithic Periods* (1994) Lev. 210.2-7.

¹⁶ E. Porada, "Professional Seal Cutters and Nonprofessionally Made Seals", bk.: Mc. Gibson-R.D. Biggs (ed.) *Seals and Sealing in the Ancient Near East* (1977) 7-14.

¹⁷ J. Mellaart, "Excavations at Çatal Hüyük, 1963. Third Preliminary Report", *AnatSt XIV*, 1964, 97.

¹⁸ H.Th. Bossert, "Bild-Luwisches", *Festschrift für Johannes Friedrich* (1959) 79.

toplumlarda mühürlerin vücuda renkli desenler (*tattoo*) yapmakta kullanıldığını ancak, Neolitik Çağ'da bunların daha çok kumaş üzerine baskı işinde kullanılmış olabileceğini düşünmüştür¹⁹. Colin Renfrew, yazılı belgelerin olmadığı toplumlarda kil mühürlerin kap kapatmalarında, bazı kutuların güvenliğinin sağlanması ve depo odalarının kapılarının mühürlenmesi gibi işlerde kullanılmasının mümkün olduğunu söylemektedir²⁰. Dominique Collon ise, 7. ve 6. binyıllara tarihlenen en erken mühür örneklerinin, tekstil, deri, vücut, çanak çömlek, sepet, kutu, çuval ve ekmeğe üzerine baskı yapmaya yarayabilecekleri önerisinde bulunmaktadır²¹.

Yukarıda tanıtımı yapılan mühürler dışında bizim elimizde -çanak çömlek veya günümüze kadar sağlam durumda ulaşabilmiş başka eşyalar üzerinde- bunlara ya da başka mühürlere ait baskılar bulunmamaktadır. Bu durumda, mühürlerin dayanıksız ya da tüketilebilen başka malzeme üzerine baskı yapmak için kullanıldığı akla gelmektedir. İncelediğimiz mühürlerin hiçbirinde, baskı kalıbı olduklarını gösterecek boya izi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Bademağacı ENÇ 3 yerleşimine ait iki mühürü (Res. 3.4,5;5.3,4) *pintadera* olarak tanımlamak istiyoruz. Desenlerin negatif olarak kazındığı (*intaglio*) mühürlerin (Res. 3.6,9 gibi), boya ile desen basma işinde kullanılmaları pek olası görünmemektedir. Bu konuda pek çok öneri yapılabilir, örneğin, sözkonusu çağlarda, köy ya da mahallede ekmeğe, çörek gibi gıda maddelerinin belki ortak hazırlandığı ve herkesin kendine ait olanları damgaladığı akla gelebilir²². Ayrıca, yerleşmenin ortak depolama yerlerinde, her ailenin kendi tahıllarını yerleştirdikten sonra, üzerini hasır gibi bir örtü, ya da kil ile kapatarak mühürlediği, pişmemiş veya yangın geçirmemiş kilin de günümüze kadar ulaşmadığı gibi bir olasılıktan da söz edilebilir. Prof.Dr. Ali Dinçol, ancak kil tabletlere yazı yazma pratiğini kazanmış olan kimselerin, daha sonra bulla damgalamayı denemiş olabileceğini; dolayısıyla, yazı öncesi dönemlerde mühürlerin *bullae* ya da kil malzeme üzerine değil de, örneğin alçı (*gypsum*) gibi kolayca bozulabilen ya da başka yumuşak maddelere basılma olasılığının bulunduğunu bildirmektedir²³.

Yukarıda değinilen olası işlevleri dışında, çok iri olmayan, tutamağı delikli mühürlerin amulet gibi taşınabileceği de akla gelmektedir. Burada incelenen mühürlerin bazılarının boyutları, biçimleri birbirinden oldukça farklıdır, bir kısmının baskı yüzeyleri çok sığ, çizgi halinde, bazılarının ise daha derin kazınmıştır. Mühürlerin biçimleri, tutamakları, baskı yüzeylerinin büyüklüğü, derin ya da sığ kazınmasına göre, örneğin Tip 2a (Res. 3.4,5;5.3,4) ile 2b (Res. 3.6-9;4.2-4;5.5) gruplarının farklı işlevleri olduğu tahmin edilebilir.

19 ydn. 17; J. Mellaart, Excavations at Hacilar (1970) 164.

20 C. Renfrew, Archaeology and Language. The Puzzle of Indo-European Origins (1987) 351.

21 D. Collon, First Impressions. Cylinder Seals in the Ancient Near East (1987) 113; ay., Near Eastern Seals (1990) 14.

22 Ekmeğe, mayasız hamurdan yapıldığı takdirde, pişme ile mühür baskısının bozulmadığını kendimiz deneyerek gördük.

23 İncelenen mühürlerin işlevi konusunda görüşlerini bildiren Sayın Prof.Dr. Ali Dinçol'a teşekkürlerimi sunarım.

Karşılaştırmalar ve Sonuçlar

Burdur-Antalya Bölgesi'nin en erken mühürcülük örnekleri Bademağacı ENÇ 3 (Res. 3.1,4,5;5.1,3,4), ENÇ 1 (Res. 3.2,6;5.5) tabakaları ile Höyücek TD (Res. 3.3;5.2) ve KAD (Res. 3.7-10) yerleşim katlarından gelmektedir. Bunları zamansal bir sıradüzen içinde EKÇ'ye tarihlenen Hacılar IIB mühürleri izlemektedir. Bu uzun zaman diliminde bölgede mühürcülük geleneğinin fazla değişime uğramadığı, özellikle Tip 2a ve Tip 2b grubundaki, baskı yüzeyi dikdörtgenimsi mühürlerin sürekliliğinin son derece ilgi çekici olduğu görülmektedir. Bu durumun aynı çağlarda Burdur-Antalya Bölgesi çömlekçiliğinin gelişim çizgisine son derece uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Sözkonusu mühürler arasında Tip 1a, Burdur-Antalya Bölgesi içinde sadece Bademağacı ENÇ; Tip 1b ise Höyücek TD sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bademağacı'nda ENÇ 3 yapı katına ait Tip 2a ve Höyücek TD yerleşmesinden gelen Tip 1b örneklerinin benzerlerine başka yerleşmelerde rastlanmamaktadır. Bölgemizde en erken örneği Bademağacı'nın ENÇ 1 tabakasında belirlenen Tip 2b grubunun, Hacılar IIB döneminde varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Yukarıda tanıtılan mühürlerin Anadolu'da şimdiye kadar bilinen en yakın benzerleri ise Çatal Höyük'de ortaya çıkmıştır.

ENÇ'de Bademağacı'nın ufak boyutlu, konik gövdeli ve baskı yüzeyleri son derece yalın çizgilerle işlenmiş Tip 1a (Res. 3.1,2;5.1); Höyücek'in tutamağı noksan ama, tutamak geçme yeri görece gelişkin, buna karşılık baskı yüzeyi basitçe işlenmiş Tip 1b (Res. 3.3;5.2) mühürleri arasında fazla bir benzerlik bulunmamaktadır. Bademağacı'nın Tip 1a grubuna giren mühürlerinin baskı biçemi bakımından benzerleri, Çatal Höyük'ün IV. ve VI. tabakalarında ortaya çıkmıştır. Çatal Höyük'de bulunmuş olan pişmiş toprak mühürlerden ikisinin baskı yüzeyinde spiral motifi görülmekte, bunlardan VI. tabakaya ait olanın tutamağının belirtildiği, çizimden anlaşılmaktadır²⁴. Sözkonusu Çatal Höyük mühürleri ile Bademağacı'nın baskı yüzeyi içiçe daire desenli Tip 1a örneği (Res. 3.1;5.1) arasında az da olsa bir benzerlik vardır. Hacılar IIB yerleşim katına ait, dairesel tabanlı ve baskı yüzeyinde merkeze doğru uzanan çizgi demetlerinden oluşan bir desen bulunan Tip 1c mühürünün (Res. 4.1), kendisinden epey erken dönemlere tarihlenen, daha iyi işlenmiş bir benzeri, Çatal Höyük III. tabakasında bulunmuştur²⁵.

Bademağacı'nın ENÇ 1 dönemine ait, tutamağı ip delikli, tabanı dikdörtgenimsi, baskı yüzeyi karmaşık çizgisel desenli Tip 2b örneği (Res. 3.6;5.5), Höyücek KAD (Res. 3.7-9) ve Hacılar IIB tabakasında (Res. 4.2-5) görülen aynı tür mühürlerin öncüsüdür. Bu tip mühürlerin yakın benzerleri Çatal Höyük'te III. ve II. tabakalarda belirlenmiştir²⁶.

Mühürler dışında, Burdur-Antalya Bölgesi ile Çatal Höyük arasındaki ilişkinin varlığını kanıtlayacak somut arkeolojik belgeler olarak sepet kulplu çömlekler, kutu biçimli kap ve baskı tekniği ile yapılmış obsidyen uç sayılabilir²⁷. Bademağacı ENÇ 3 ve Höyücek TD

²⁴ J. Mellaart, "Excavations at Çatal Hüyük, 1963. Third Preliminary Report", AnatSt XIV, 1964, 97 Şek. 41.1, 9.

²⁵ Mellaart, age. 97 Şek. 40.8; ay., "Excavations at Çatal Hüyük, 1961. First Preliminary Report", AnatSt XII, 1962, 97 Lev. VIIc.

²⁶ J. Mellaart, "Excavations at Çatal Hüyük, 1963. Third Preliminary Report", AnatSt XIV, 1964, Şek. 40.7; ay., "Excavations at Çatal Hüyük, 1961. First Preliminary Report", AnatSt XII, 1962, Lev. VIIc.

²⁷ R. Duru, "Bademağacı Kazıları. 1995 ve 1996 Yılları Çalışma Raporu", Belleten LXII, 1998, 726 vd.

yerleşmelerinin Çatal Höyük'ün VII. ve belki kısmen VI. tabakaları ile ortak bir zaman diliminde bir süre birlikte yaşamış olduklarını sanıyoruz (Res. 6-Kronoloji Cetveli)²⁸.

Çatal Höyük dışında, Orta Anadolu'da mühür buluntuları veren yerleşmelerden diğeri de Köşk Höyük'dür. Mezar buluntusu olduğu bildirilen, baskı tabanı dairesel ve dörtgen biçimli, yüzeyi çizgisel ve oyuk desenli Köşk Höyük mühürlerini²⁹ Bademağacı ve Höyücek'in baskı yüzeyi dairesel Tip 1a ve 1b mühürleri ile karşılaştırmak mümkündür. Bundan da Köşk Höyük örneklerinin daha farklı bir geleneği, bize göre daha geç bir dönemde temsil ettikleri izlenimi doğmaktadır³⁰. Mühürçülük konusundaki karşılıklı etkileşimin sınırlarının, Orta Anadolu'da Çatal Höyük'ün doğusuna geçtiğini gösteren bulgular henüz mevcut değildir.

Anadolu Yaylası'nın güneyinde, Yumuktepe GNÇ tabakalarından gelen geometrik desenli mühürler³¹ dışında, Amuk Ovası'nda ilk olarak A evresinde görülen gövdesi değişik biçimlerdeki mühürlerin baskı yüzeyleri çoğunlukla kesişen çizgilerle taranmıştır³². Son derece yalın görünen bu biçem tercihinin, bölgede çok uzun zaman devam ettiği anlaşılmaktadır³³. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz sahil kesiminde Ras Shamra'nın VC-IVB sürecine ait mühürler³⁴ ile bunların Burdur-Antalya Bölgesi'nde çağdaşı sayılabilecek ENÇ-EKÇ örnekleri arasında bir benzerlikten söz etmek şimdilik zorlama gibi görünmektedir.

Anadolu'nun doğu bölgelerinde, bu konuda ilk akla gelenler arasında örneğin Kahramanmaraş yakınlarında Domuztepe'nin³⁵ Halaf çağı damga mühürleri bulunmakla birlikte, bu geleneğin de -tıpkı çömlekçilikte olduğu gibi- aynı süreç içinde Hacılar II mühürleri ile bir ilişkisi olduğu söylenemez.

Batı Anadolu'da Burdur-Antalya Bölgesi mühürçülüğü ile karşılaştırma yapılabilecek buluntular son derece sınırlıdır. Marmara Bölgesi'nde Hoca Çeşme'de³⁶ ve Pendik'te³⁷ bulunmuş olanların Burdur-Antalya Bölgesi'ne yabancı bir biçem anlayışının ürünü oldukları anlaşılmaktadır.

-
- 28 Bademağacı EN3 tabakası, (C14, uyar. 2σ) MÖ 6460-6265
Höyücek TD (C14, uyar. 2σ) MÖ 6225-6104, 6454-6292, 6455-6332
Çatal Höyük VII. tabaka geç, (C14, uyar. 2σ) MÖ 6485- 6172, 6535-6524; ("wigggle-matched" serisi) MÖ 6904-6542+20/-39; VII. tabaka erken, (C14, uyar. 2 σ) MÖ 6668-6350, 6328-6295, 6285-6241, 6696-6673; M. W. Newton, Dendrochronology at Çatal Höyük: A 576-Year Tree-Ring Chronology for the Early Neolithic of Anatolia (Basılmamış Master Tezi ABD, 1996) Tablo 5, 7 Şek. 12.
- 29 U. Silistreli, "Les Fouilles de Köşk Höyük", Anatolia and the Ancient Near East. Studies in Honor of Tahsin Özgüç (1989) 462 Pl. 134.2; ay., "1988 Yılı Köşk Höyük Kazısı Raporu", Höyük I, 1988, 8 Res. 6.
- 30 Yayınlarda ayrıntılı bilgi ve resim verilmediği için, mühürlerin biçimi ve deseni hakkında sağlıklı bilgi edinilememiştir.
- 31 I. Caneva, "Early Farmers on the Cilician Coast: Yumuktepe in the Seventh Millenium BC", bk.: M. Özdoğan-N. Başgelen (ed.) Neolithic in Turkey (1999) 112 Şek. 20.
- 32 R. Braidwood-L. Braidwood, Excavations in the Plain of Antioch (1960) Şek. 37, 68.
- 33 Braidwod-Braidwood, age. Şek. 68, 101, 167, 191, 253.
- 34 H. Contenson, Préhistoire de Ras Shamra (1992) Şek. 140.13-17; 156.1, 16 Lev. LXXXVIII.4, 5; XCV.1-5; XCVIII.1, 2; CI.1-3; CXIV.1, 2.
- 35 E. Carter vd., "Report on the Archaeological Work in Domuztepe and Its Environs in 1995", KST XVIII.I, 1997, Şek. 4, 5.
- 36 M. Özdoğan, "Northwestern Turkey: Neolithic Cultures in Between the Balkans and Anatolia", bk.: M. Özdoğan-N. Başgelen (ed.) Neolithic in Turkey (1999) 216, Şek. 25.
- 37 A. Pasinli vd., "Pendik Kurtarma Kazısı", MüzeKK IV, 1994, 152 Res. 18.

Burdur-Antalya Bölgesi mühürcülüğünün çok yakın benzerlerinin Yunan Karası ve Balkanlar'daki bazı yerleşmelerde karşımıza çıkması son derece dikkat çekicidir. Bademağacı ENÇ 3 tabakasına ait, konik gövdeli ve baskı yüzeyinde tek merkezli, içiçe dairelerden oluşan bir desen bulunan Tip 1a (Res. 3,1;5.1) sözkonusu bölgelerde pekçok örnek vermiştir. Yunan Karası'nda Sesklo, Makedonya'da Porodin, Bulgaristan'da, Kapitan Dimitrevo, Karanova, Ruse, Salmanovo, Vinica, Romanya'da Cuneşti ve Hăbăşeşti gibi merkezlerde ortaya çıkmış olan damga mühürlerin tümü, bize göre epey geç dönemlere tarihlenmektedir³⁸.

Tip 1a grubunun bir başka örneği, Bademağacı'nın ENÇ 1 yerleşmesine ait konik gövdeli, baskı yüzeyi rozet şeklinde desenli mühürünün (Res. 3.2) yakın benzeri Nea Nikomedia'nın Erken Neolitik döneminde bulunmuştur³⁹.

Baskı yüzeyi dikdörtgenimsi olan ve Tip 2b grubunda değerlendirilen Höyücek KAD ile Hacılar IIB mühürlerinden pekçoğunun (Res. 3.8,9;4.2-5) paraleli, Bulgaristan'da Pernik ve Kirdžali'nin (Kırcaali) Karanovo I-II ile Romanya'da Perieni yerleşmesinin Körös-Starčevo evresinde karşımıza çıkıyor⁴⁰.

Höyücek KAD örneklerinden noksan durumdaki bir tanesi (Res. 3.7) ile Makedonya'da Veluşina ve Rug Bair'in erken Starčevo dönemine çağdaş olan örnekler arasında bir benzerlik vardır⁴¹.

Burdur-Antalya Bölgesi'nin Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ'lara ait mühürlerinin benzerlerine Çatal Höyük dışında Anadolu'da başka bir merkezde henüz rastlanmamıştır. Bu bağlamda, Yunan Karası ve Balkanlar'daki bazı yerleşmelerde ortaya çıkan örneklerle Burdur-Antalya Bölgesi mühürcülüğü arasında saptadığımız benzerlikler, bölgelerarası ilişkilerin niteliği, yönü ve izlediği yol bakımından açıklanması zor olan soruları da belki bir kez daha ortaya koymaktadır. Burdur-Antalya Bölgesi ile Balkanlar arasında Batı Anadolu ve Türkiye Trakyası'nı kapsayan geniş bir coğrafya uzanmaktadır; bu bölgelerde şimdiye kadar sözü edilen mühürlerin benzerlerinin bulunmamış olması acaba rastlantı mıdır? Bizim bölgemiz ile Balkanlar arasında mühürler dışında, doğrudan ilişkileri gösterebilecek somut arkeolojik kanıtlar şimdilik, Höyücek'in çentikli ve tırnak baskılı malları⁴² ile Hacılar I tabakasına ait kadın biçimli çömlerlerden⁴³ ibarettir.

³⁸ J. Makkay, Early Stamp-seals in South-East Europe (1984) Lev. XII.225; XXIX.301 (*Sesklo*); Lev. XIV.192 (*Porodin*); Lev. XXI.117, 120, 208, 212, 280 (*Kapitan Dimitrevo, Karanova, Ruse, Salmanovo, Vinica*); Lev. XXI.42, 91 (*Cuneşti, Hăbăşeşti*).

³⁹ Makkay, age. Lev. X.159.

⁴⁰ Makkay, age. Lev. XXIX.300 (Pernik); Lev. XXIX.294 (*Kirdžali*); Lev. VIII.183 (*Perieni*).

⁴¹ Makkay, age. Lev. VII.276 (*Veluşina*); Lev. VII.204 (*Rug Bair*).

⁴² Tarafımızdan yayına hazırlanan bu mal grubu, Höyücek'in EKÇ'a tarihlenen üst birikim malzemesi arasında yer almaktadır.

⁴³ J. Mellaart, Excavations at Hacılar (1970) Lev. CLXXVI; V. Nikolov, "Das Flußtal der Struma als Teil der Straße von Anatolien nach Mitteleuropa", bk.: Neolithic of Southeastern Europe and its Near Eastern Connections (1989) Şek.4.

Burdur-Antalya Bölgesi ile Yunan Karası arasındaki ilişkilerin sözkonusu çağlara ait arkeolojik belgeleri görece daha fazladır. Bu konuda akla ilk gelenler, çanak çömlek biçimleri⁴⁴, bezeme tercihleri⁴⁵ ve bazı figürin tiplerine⁴⁶ dayalı benzerlikler olmaktadır. Burdur-Antalya Bölgesi ile Yunan Karası'nda Achilleon arasında ortak çanak çömlek biçimlerinin saptanmasına karşılık⁴⁷, mühür biçimleri⁴⁸ bakımından hiçbir benzerliğin bulunmaması da ilginçtir.

Burdur-Antalya Bölgesi'nin en erken mühürcülük örnekleri Bademağacı ENÇ 3 ve Höyücek TD yerleşim katlarında (Res. 6-Kronoloji Tablosu) ortaya çıkmaktadır; yaklaşık olarak bu tarihlleme, Anadolu'da mühürcülüğün başlangıcı için de şimdilik geçerlidir⁴⁹. Anadolu Yaylası'nın Çanak Çömlek Öncesi Neolitik dönemleri ile giderek daha doğu ve güneydoğu kesimlerdeki komşu bölgelerin PPNA ve PPNB sürecinde gerçek anlamda mühür örneklerinin bulunmaması, mühürcülüğün Anadolu Yaylası'nda ve Yakın Doğu'da çanak çömleğin üretilip yaygınlaşması ile paralel bir çizgiyi izlediğini mi göstermektedir? Bu durumda, Bademağacı ve Çatal Höyük mühürlerinin Yunan Karası ve Balkanlar'daki benzerlerine göre çoğu kere zamansal bir önceliği olduğu, dolayısıyla bu konudaki etkileşimin yönünün Anadolu'dan batıya doğru geliştiği tahmin edilebilir. Colin Renfrew bu konuya Anadolu, Yunan Karası ve Balkanlar'daki erken çiftçi topluluklarının birbiriyle ilişkileri bağlamında yaklaşarak, sözkonusu bölgelerdeki ortak kültür öğelerini belirlemekte⁵⁰ Janos Makkay, Çatal Höyük, Karanovo ve Körös-Starčevo kültürlerinin mühürleri arasındaki benzerlikleri irdelemektedir⁵¹. Her iki bilim adamının da değerlendirmelerinde Anadolu etkilerini ön plana aldıkları görülmektedir.

Burdur-Antalya Bölgesi ile Yunan Karası ve Balkanlar arasında, mühür biçimlerinin yayılımına yol açacak olgu, eğer göç gibi önemli bir halk hareketi ise, bunun sonuçlarının olası göç yolları üzerindeki merkezlerde her iki bölgeye ait başka arkeolojik belgeleri de kapsayacak şekilde ortaya çıkması beklenmelidir. Burdur-Antalya Bölgesi mühürleri ile karşılaştırılan diğer gruplar arasında, örneğin tutamakların çoğunlukla deliksiz olması gibi önemli bazı farklar bulunmaktadır; deliksiz tutamaklar Yunan Karası ve Balkanlar'da neredeyse ortak bir uygulama gibidir⁵². Mühürler fazla yer kaplamayan, hafif, örneğin hammadde olarak taş, ya da çanak çömlekten çok daha kolay taşınabilecek eşyalardır. Bunlar, belki küçük grupların daha çok ticaret amacıyla yaptığı yolculuklarda, vücutta

⁴⁴ G. Umurtak, "Burdur Bölgesi ile Ege Adaları ve Yunan Karası Arasında Çanak Çömlek Biçimlerine Dayalı Benzerlikler Konusunda Bazı Gözlemler", *Anadolu Araştırmaları* XV, 1999, 27-72.

⁴⁵ B. Otto, *Die verzierte Keramik der Sesklo-und Diminikultur Thessaliens* (1985).

⁴⁶ N. Efstratiou, "New Prehistoric Finds from Western Thrace, Greece", *Anatolica* XIX, 1993, 39 Şek. 10.

⁴⁷ G. Umurtak, "Burdur Bölgesi ile Ege Adaları ve Yunan Karası Arasında Çanak Çömlek Biçimlerine Dayalı Benzerlikler Konusunda Bazı Gözlemler", *Anadolu Araştırmaları* XV, 1999, 27-72.

⁴⁸ M. Gimbutas vd., *Achilleion. A Neolithic Settlement in Thessaly, Greece 6400-5600 BC* (1989) Şek. 7.73.

⁴⁹ 'Token' adı verilen buluntuların işlevi ve tarihlenmesi burada tartışılmayacaktır; A. von Wickede, *Prähistorische Stempelglyptik in Vorderasien* (1990) 29; D. Collon, *First Impressions. Cylinder Seals in the Ancient Near East* (1987) 113 Res. 491.

⁵⁰ C. Renfrew, *Archaeology and Language. The Puzzle of Indo-European Origins* (1987) 168-170.

⁵¹ J. Makkay, *Early Stamp-seals in South-East Europe* (1984) 74.

⁵² y.dn. 51.

taşınarak rahatça bir yerden diğerine götürülmüş ve oradaki topluluklar tarafından benimsenerek taklit edilmeye çalışılmış olmalıdır. Erken Neolitik'ten Erken Kalkolitik Çağ'a kadar devam eden süreç içinde, Burdur-Antalya Bölgesi'nde mühürlerin başlıbaşına dışsırtım malı olduğu düşünülmemelidir. Biz bunların Bademağacı, Höyücek ve Hacılar gibi merkezlerde 7. ve 6. binyıl sürecinde egemen olan ağır tempolu, geleneksel ve güçlü bir kültürün parçası olarak başka toplulukları doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği kanısındayız. Bu uzun zaman diliminde bölgede mühürcülük anlayışının fazla değişime uğramadığı, özellikle Tip 2a ve Tip 2b grubundaki, baskı yüzeyi dikdörtgenimsi mühürlerin uzun yaşam sürelerinin, Bademağacı, Höyücek, Kuruçay ve Hacılar çömlekçiliğinin gelişim çizgisi ile büyük ölçüde uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu mühürcülük biçemi, bölgede Erken Kalkolitik kültürün sona ermesi ile birlikte, tıpkı kırmızı boya bezekli çanak çömlek geleneği gibi, daha sonraki çağlarda bir daha görülmemek üzere ortadan kalkmıştır.

Summary

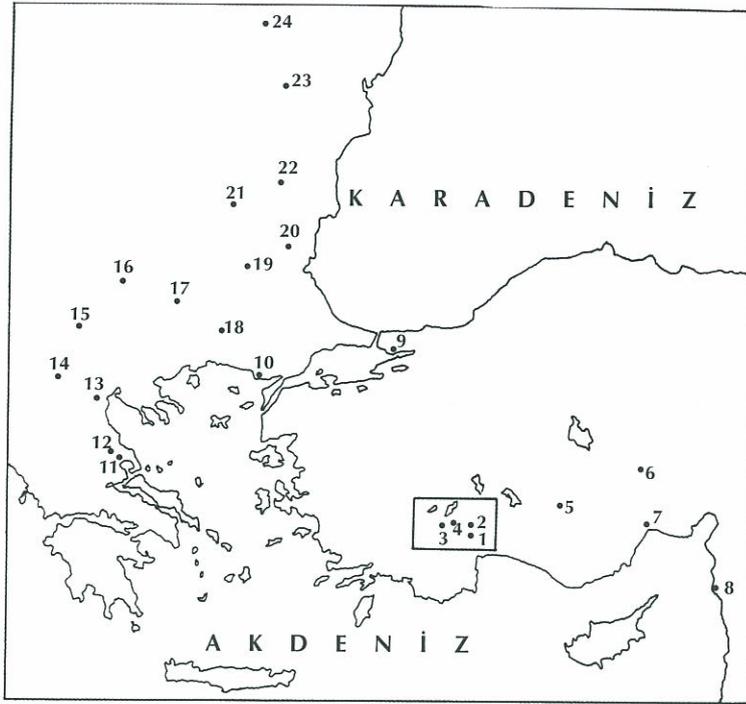
Some Observation About The Seals of The Neolithic and Early Chalcolithic Periods In The Burdur - Antalya Regions

A process that began in the Burdur-Antalya region 22 years ago with the 1957-60 excavations at Hacılar has continued to the present day with the excavations at Kuruçay, Höyücek and Bademağacı (Fig. 1-Map). The stamp-seals, which are the subject of this study, are from the following settlements; in chronological order, Bademağacı EN 3, EN 1 (Early Neolithic Period), Höyücek, The Shrine Phase, The Sanctuaries Phase and Hacılar IIB (Fig. 6-Chronology Table).

The seals of the Neolithic and early Chalcolithic Periods were made of stone and clay. It is apparent that non-valuable stones that were not too dense and suitable for engraving were used in seal production. It is thought that the seal, consisting of a handle and a stamp surface underneath, was initially roughly formed then carefully retouched and engraved. The cutting of the seal's stamp surface in these periods was probably done with fine point or a chisel. The instruments of a seal cutter are thought to have been made of bone antler, flint or obsidian; those made of stone would have been used with a handle of wood or bone.

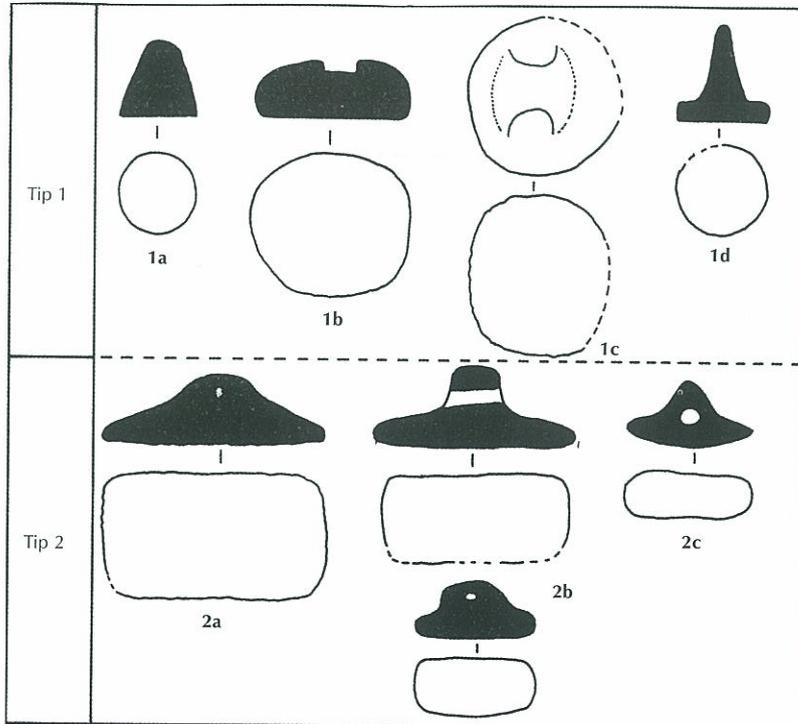
The production of clay seals was probably comparatively easier. After forming the shape of the seal, the stamp surface would have been engraved with a point, perhaps made of bone, with not too sharp a tip, and then fired in an oven.

It is not possible to obtain detailed accurate information about the use of stamp-seals in the pre-literary periods. Most of the views of researchers are no more than theories, as the available archaeological evidence is not adequate to support such suggestions. There are no examples of stamp impressions on pottery or other items to supplement the stamp-other perishable or edible items. No trace of paint or dye was found on the seals; we suggest that they were not used for stamping flat surfaces with a particular design, as the engraved negative design (intaglio) of our examples, with the exception of Type 2a (pintadera), is not suitable for this kind of usage. Several suggestions could be made on this subject e.g. it is possible that in the periods in question the village or neighborhood bread or pastries were made communally and that each family stamped the ones belonging to them. Another suggestion is that, in the communal storage rooms of the settlements, families may have stamped their own grain produce after placing it in a section of the storage room and covering it with a cover of woven straw or layer of clay; unbaked clay, or clay not hardened by accidental fire, would not have endured. Seals of not too large a size, with a pierced handle, may have been carried as amulets. The seals may have had different functions according to their shape, the style of their handle and the engraving on the stamp surface.

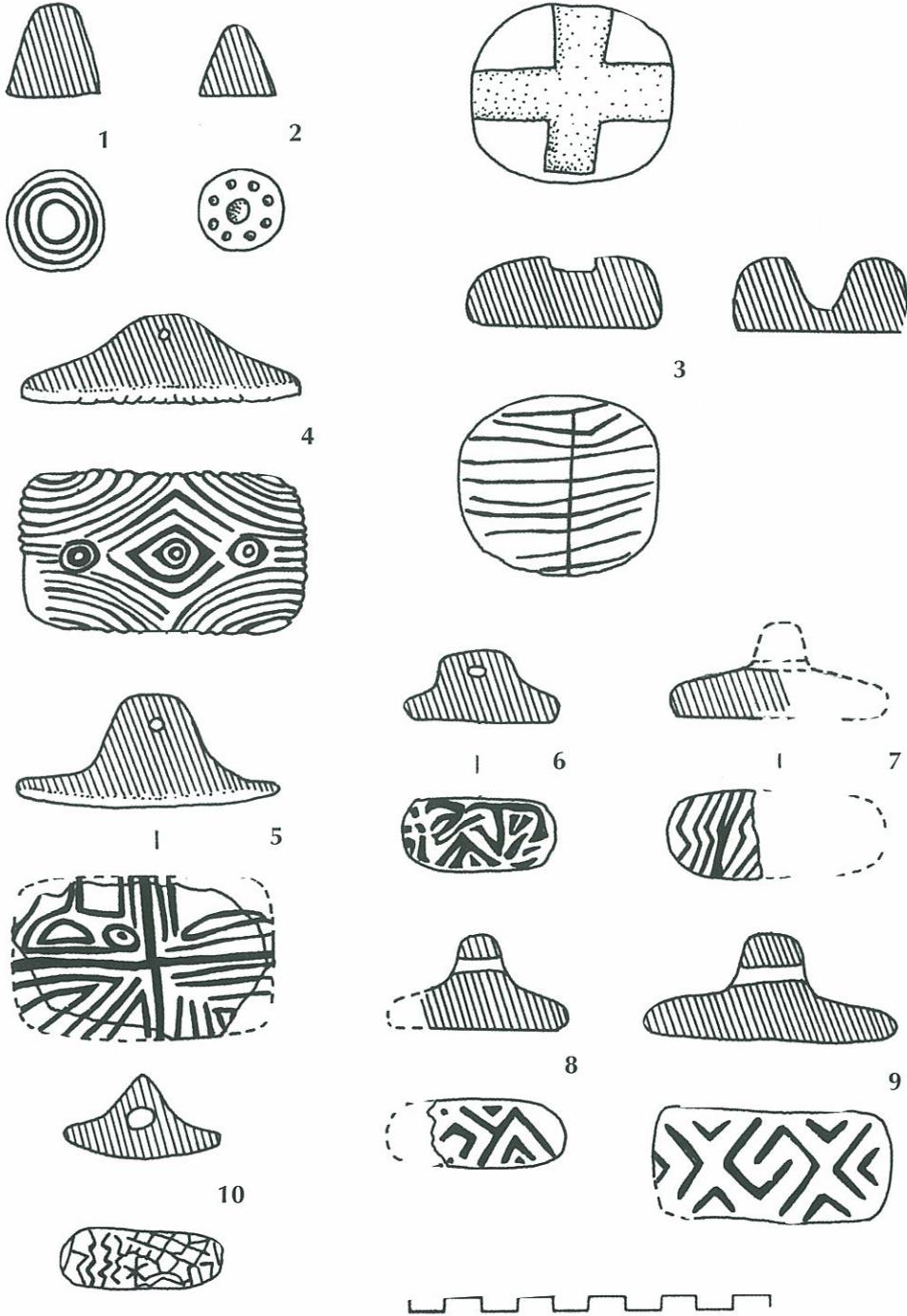

1. Badamağacı
2. Höyücek
3. Hacılar
4. Kuruçay
5. Çatal Höyük
6. Köşk Höyük
7. Yumuktepe
8. Ras Shamra
9. Pendik
10. Hoca Çeşme
11. Sesklo
12. Achilleion
13. Nea Nikomedia
14. Velušina
15. Rug Bair
16. Pernik
17. Kapitan Dimitrevo
18. Kirdzali (Kırcaali)
19. Karanova
20. Salmanova
21. Ruse
22. Cuneşti
23. Perieni
24. Habaşesti

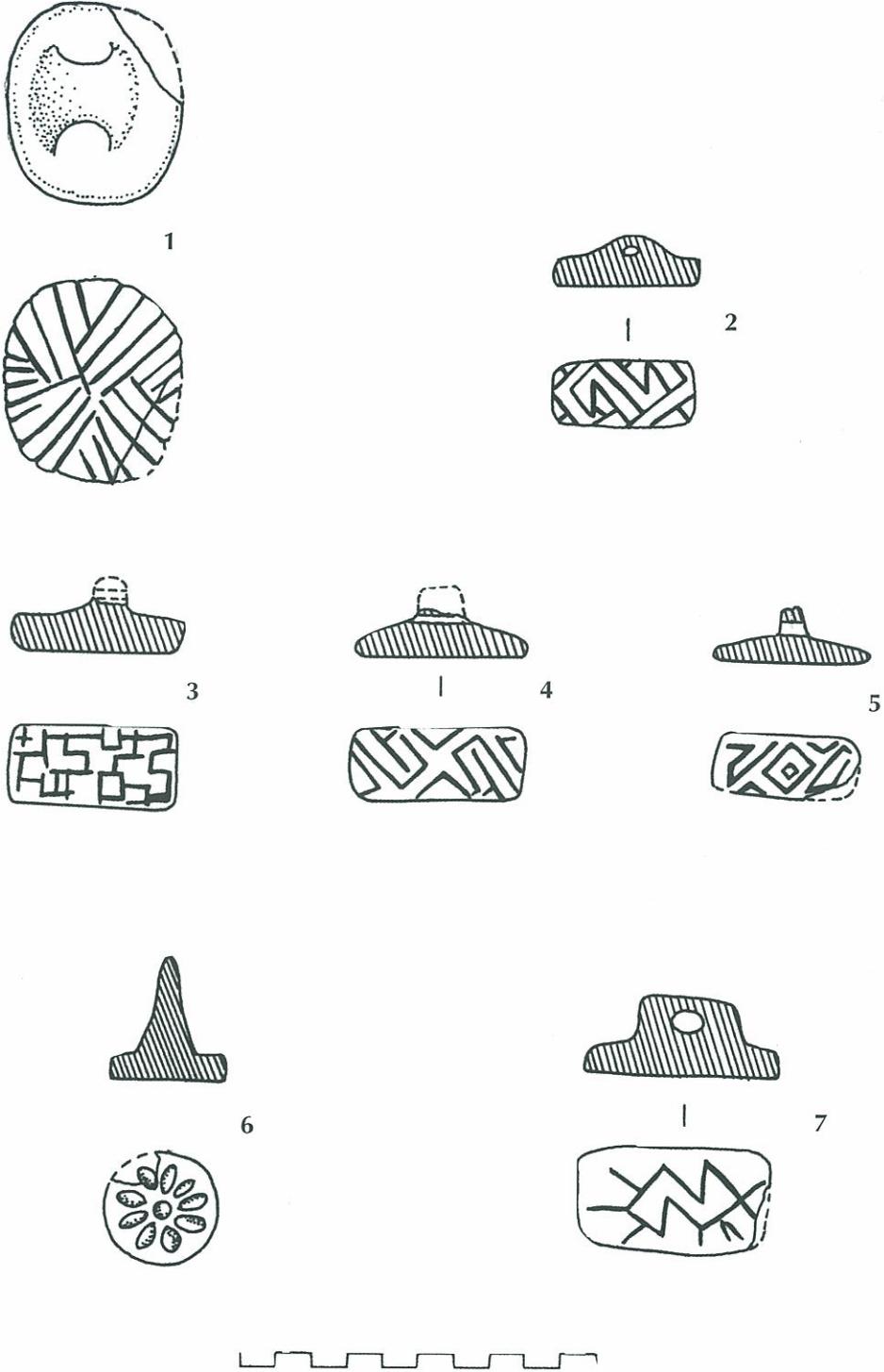
Resim 1 Harita

Resim 2 Tip Çizelgesi

Resim 3 1, 4, 5. Bademağacı ENÇ 3 mühürleri; 2, 6. Bademağacı ENÇ 1 mühürleri, 3. Höyücek TD mühürü; 7-10. Höyücek KAD mühürleri

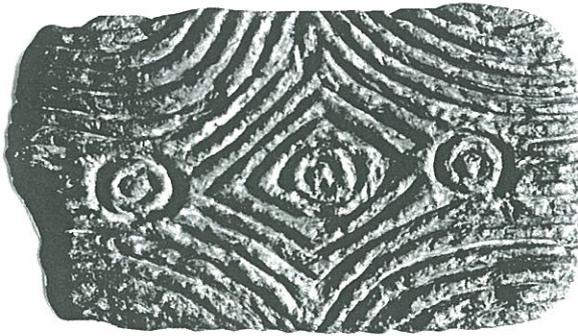
Resim 4 1-5. Hacılar IIB mühürleri; 6, 7. Burdur Bölgesi çıkışlı mühürler

1

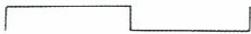
2

3

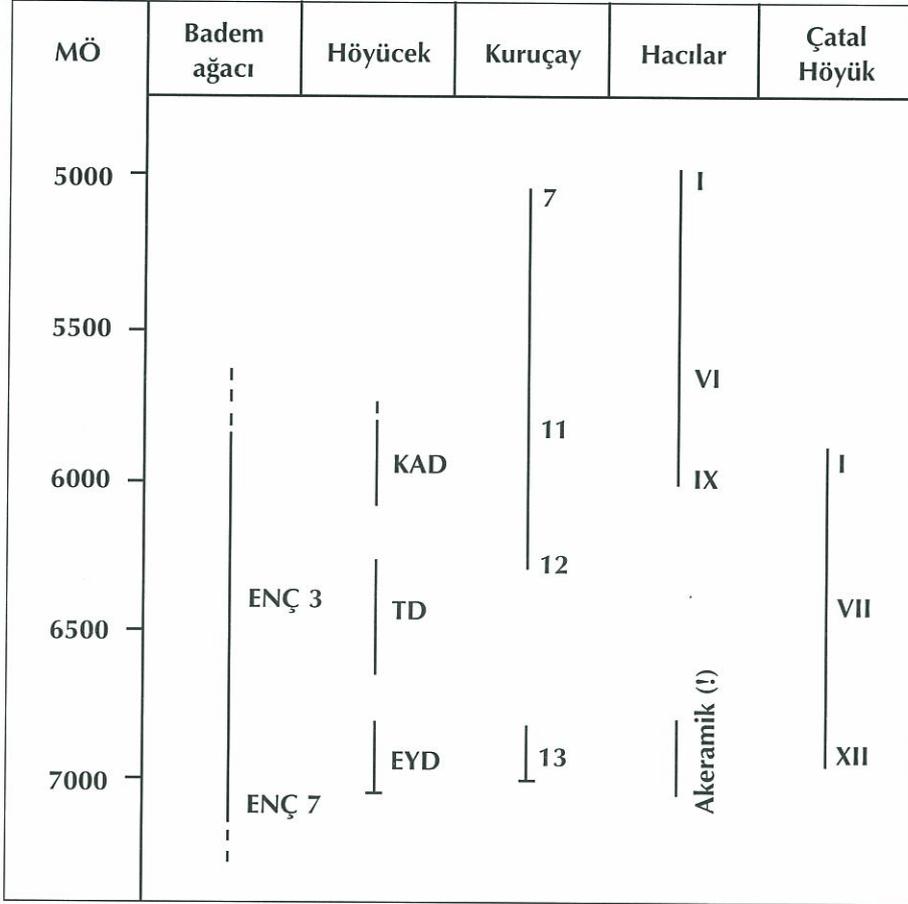
5

4

Resim 5 1, 3, 4 Bademağacı ENÇ 3 mühürleri; 2. Höyücek TD mühürü; 5. Bademağacı ENÇ 1 mühürü

Resim 6 Kronoloji Cetveli

